

Sinka Ildikó

ISTENNEK SZENTELT ÉLETEK

Szerzetesek élettörténetei

A szerzetesség mint intézmény és mint életforma kutatására az elmúlt évtizedekben nem került sor. Ennek oka, hogy a központi hatalom 1950-ben három férfi és egy női rend kivételével a szerzetesség működési engedélyét megvonta Magyarországon, rendházaikat, vagyonukat államosította. Hiányoznak tehát azok a személyek és közösségek, melyek a vizsgálat alapját képezhették volna, másrészt – mint általában a vallásossággal kapcsolatos többi téma is – a szerzetesség élete nem tartozott a támogatott kutatási területek közé.

1989-től újra engedélyezték az egyes rendek működését, így ez az idő alkalmasnak bizonyult a korábban meglévő kongregációk újjászervezésére, s hazánkban eddig nem ismert, fiatal rendek alapítására. A mai szerzetesközösségeknek egy új társadalmi és kulturális rendszerben kellett megtalálniuk helyüket, új igényekhez alkalmazkodva ellátni feladatukat.

Megfigyelhető, hogy az 50-es évek előtti állapothoz képest változás történt a szerzetesek korösszetételében. Jelenleg két generációt képviselnek: a 70 év felettieket, akik még őrzik a régi tradíciót, valamint a húszas-harmincas éveikben járó fiatalokat, akik új hagyományok megteremtése előtt állnak. Mai küldetésük, hogy egy olyan világban éljenek, amely szekularizált, vagyis célját önmagában találja meg, s látszólag nincs szüksége a vallásra. Különösen érdekesnek vélem eme korosztály életútjának, azon folyamatok és tényezők összességének vizsgálatát, melyek szerzetesi hivatásuk kialakulásához vezettek. Így esett választásom egy fiatal nővérekből álló közösség, Szent Ferenc Kisnővérei életének tanulmányozására. Róluk tudni kell, hogy a Szentatya 1990-ben – a Szent Ferenc Kistestvérei közösséggel együtt – hagyta jóvá működésüket Tertius Ordo Regularis Gurkensis (TORG) néven. Azóta Seregély István érsek védnöksége alatt az Egri Főegyházmegye területén, Miskolcon és három faluban (Arló, Bükkszentkereszt, Szomolya) tevékenykednek. Azon élettörténetek, melyeket e Rend tagjai osztottak meg velem, képezik jelen dolgozatom kutatási témáját.

Az élettörténet

Az élettörténet a visszaemlékezések tudatosan átgondolt, kronológiai rendben megszerkesztett és előadott változata. Élményforrása azonos a mindennapi történetével: a hétköznapi valóságot önti epizódokba, rendező ciklusokba me-

sélőjének egyéni szempontjai szerint válogatva, s az illető személyes sorsával összekapcsolva.

A ciklusok keretét általában a sorsfordulók adják. Az élettörténet nem a szóbeliség spontán kifejeződött alkotása – ellentétben az igaz- és élménytörténetekkel –, hanem általában felszólításra, esetleg írásos minta nyomán fogalmazódik meg. Célja elsősorban nem a szórakoztatás, sokkal inkább a didaktikus kicsengetésű tanúságtétel. Létrejöhét lelki kényszerből, de az elbeszélés vagy írás gyönyörűsége okán is.¹ Legfőbb alkotóeleme a személyiség.

A legérdekesebb élettörténet feltárja a lelki motivációkat. Minden jó önéletrajzhoz hasonlóan – szemben a puszta krónikairással – az élettörténet egyedi eredménye az, hogy az elbeszélés során megerősíti előadója önazonosságát, bemutatja, milyenek gondolatai, s hogyan váltak ilyenekké.² Minél tehetségesebb az elbeszélő, annál dúsabb szövetű, általánosabb érvényű a közlése.

Az élettörténet elmondása nagy belső élményt jelenthet előadójának, főleg, ha sikerül olyan szituációt teremtenie, amely biztosítja számára a gátlások nélküli megnyilatkozást, ugyanakkor lehetetlenné teszi a szerepjátszást, az események megmásítását.

Műfaji szempontból az élettörténet egyfajta átmenetet képez a folklór és az irodalom között. Irodalmi, hiszen egyéni sorsot, általában egyszeri közlés során egyéni eszközökkel jelenít meg, formai, tartalmi, stílári elemei azonban a hagyományos népköltészetből, elsősorban a prózai epikumból származnak.³

Az élettörténet kutatása hazánkban – más népi elbeszélő műfajokéhoz hasonlóan – viszonylag későn, a II. Világháborút követő évtizedekben indult meg. A század első harmadában még inkább a történelmi, szociológiai szempontok sarkallták a kutatókat „dokumentumértékű” emlékezések, életrajzok, vallomások gyűjtésére.

Ebben az időszakban külföldön alapműnek számított az a kétkötetes gyűjtemény, melyet William I. Thomas és Florian Znaniecki adott közre 1919-21-ben, s amely lengyel parasztok életével kapcsolatos dokumentumok elemzését tartalmazza. Céljuk az volt, hogy megállapítsák, a Lengyelországból az Egyesült Államokba emigrált parasztnál a kivándorlás milyen változásokat okozott a családi formákban, a szomszédcsoportok között, a viselkedési sajátosságokban, a szokások és hagyományok rendszerében. A feladat megoldásához a szerzők értékelték azt a levelezést, melyet a Lengyelországban maradt családtagok és Amerikába kivándorolt rokonaik folytattak, ezen kívül felhasználtak emigránsok által írt önéletrajzokat is.⁴ Módszerük a magyarországi kutatásokra nem gyakorolt nagyobb hatást. Itt az egyéniségkutató iskola követői kezdték dokumentálni személyes (életrajzi) elbeszélésekkel egy-egy kiemelkedő tehetségű mesemondó, népi elbeszélő, énekes vagy „gyógyító” ember repertoárját. Az így gyűjtött

¹ Küllös 1988. 130.

² Titon 1982. 95.

³ Küllös 1988. 130.

⁴ Brednich 1982. 61.

elbeszélésanyagot a kutatók csak adalékként, nyersanyagként kezelték, folklór szempontból nem elemezték, értékelték.

Dégh Linda volt az, aki elsőként nevezte önálló folklór műfajnak az élettörténetet, s több hazai és külföldi munkájában értekezett ezek gyűjtésének fontosságáról, kutatásának módszertanáról. Felhívása nyomán mind hazánkban, mind külföldön egyre több életrajzi szöveg publikálására került sor. Nálunk többek között Dobos Ilona: *Szegény ember vízzel főz*⁵, valamint Hoppál Mihály – Küllős Imola – Manga János: *Emléklül hagyom...*⁶ című könyvét kell megemlíteni. Mellettük megjelentek önálló műként paraszti önéletrások (pl.: Gémes Eszter: *Mindig magam*⁷, vagy Tamási Gáspár: *Vadon nőtt gyöngyvirág*⁸).⁹

Az első narratívumokkal kapcsolatos publikációkban még terminológiai káosz uralkodott. Az életrajzi elbeszélés, igaz történet, parasztnéletrajz, paraszti memoár megjelölések együttesen fordultak elő, s a szerzők nem mindig húztak határvonalat ezek közé. Hasonló címet alkalmaztak a szóbeli és írott szövegekre, nem tettek különbséget az életrajz és önéletrajz között, s gyakran keveredtek a visszaemlékezések személyes dokumentumokkal, naplókkal, inventáriumokkal.

Az 1980-as évektől azonban a kutatók egyes publikációikban már definiálták és elemezték a személyes dokumentumok különböző formáit.¹⁰ A Küllős Imola által szerkesztett antológia, mely *Az életrajzi módszer* címen jelent meg¹¹, hazai és külföldi kutatási módszereket tár az olvasó elé, 1988-ban pedig a Magyar Néprajz sorozat V. kötetében írt összefoglalót *Igaztörténet, élettörténet, önéletrajz* címmel. Nagy Olga az erdélyi magyar népi elbeszélések kutatásával foglalkozott, s több tanulmányban értekezett az igaztörténetről, élménytörténetről, majd az 1988-ban megjelent *Asszonyok* könyvében, s az 1990-es Világá futó szavakban *parasztasszonyok vallomásairól*.

Rendkívül jelentős Niedermüller Péter: *Élettörténet és életrajzi elbeszélés* című tanulmánya, melyben az életrajzi módszer néprajzi, antropológiai felhasználásáról és annak problémáiról ír, valamint az élettörténet szöveg szempontú elemzéséhez újít támpontot.¹²

A narratívumok vizsgálatával más tudományágak is foglalkoztak. A pszicholingvisztika és a kommunikációs elmélet szakértői közül Síklaki István nevét kell megemlíteni, aki az *Elbeszélő szövegekkel kapcsolatos kutatások*¹³ című munkájában generatív nyelvtani fogalmakat használ az elbeszélések vizsgálatá-

⁵ Dobos 1958.

⁶ Hoppál–Küllős–Manga 1974.

⁷ Gémes 1974.

⁸ Tamási 1989.

⁹ Voigt 1988. 214.

¹⁰ Voigt 1988. 215.

¹¹ Küllős 1982.

¹² E tanulmány eredetileg az 1987 augusztusában Budapesten rendezett III. amerikai-magyar folklórkonferencián hangzott el *From the Stories of Life History: Historic Context, Social Processes and the Individual Life History* címen. A konferencia anyaga Niedermüller Péter szerkesztésében megjelent *Life History as Cultural Construction* címen 1988-ban.

¹³ Síklaki 1980.

hoz. Mellette Pléh Csaba a *Történetszerkesztés és emlékezeti sémák*¹⁴ című könyvében a legmodernebb pszicholingvisztikai elemzési technikákat alkalmazza a történetformálás folyamatának meghatározásához. Az élettörténet pszichológiai vizsgálata többek között Pataki Ferenc nevéhez fűződik, aki két tanulmányában, az *Élettörténet és identitás*,¹⁵ valamint *Az önéletrírás "dramaturgiája": az élettörténeti forгатókönyvek*¹⁶ címűben az önéletrajzi szövegek és az identitásképzés kapcsolatát kutatja, vagyis arra kíváncsi, melyek azok a külső és belső tényezők, amelyek hatást gyakorolnak az egyénre, s egyfajta forгатókönyvként meghatározzák az általa elmondott vagy leírt élettörténet tartalmi elemeit. Mellette Hankiss Ágnes az *„Én-ontológiák” (Az élettörténet mitologikus áthangolása)*¹⁷ címen írt tanulmányában azokról az elméletekről számol be, melyeket az egyén élettörténete megfogalmazása kapcsán kialakít, és sorsa alakulására nézve egységes magyarázó elvként használ.

Mint említettem, szerzetesi élettörténetek néprajzi kutatására az elmúlt időszakban nem került sor. Az 1990-es évektől azonban folyamatosan jelennek meg egyéb szerzetesi témájú könyvek, köztük életrajzi jellegűek is. Két művet szeretnék megemlíteni közülük: az egyik Kulics Ágnes – Tölgyesi Ágnes: ... evilágból ... című munkája,¹⁸ melyben ötvenkét, különböző rendekhez tartozó nővér valóságát gyűjtötték össze a szerzők szerzetesi hivatásuk kialakulásáról, s szerzetesként végzett munkájukról a „szétszórás” előtt és után. A másik Berkecz Franciska SSS: *A bölcsesség kezdete* című műve,¹⁹ melyben pszichológiai szempontból, mélyinterjúk alkalmazásával mutatja be és elemzi apácák életútjait.

Végül két német szerző művéről ejtek szót, melyek a szerzetesi élet kutatásával állnak kapcsolatban. Az első Thomas Schürmann tanulmánya,²⁰ melyben a szerző interjúk alapján ferences nővérek és családtagjaik kapcsolattartását mutatja be a rendbe való belépés után. A másik Gabriele Rosenthal munkája,²¹ melyben arról értekezik, milyen kapcsolat áll fenn a szerzetesek egyéniségének megőrzése és a rendi előírásoknak való megfelelés eltérbe kerülése között.

Természetesen a fent említett művek csak kis részét alkotják a téma kutatásával kapcsolatos hatalmas irodalomnak.

Az élettörténet kutatásával kapcsolatban ma kétféle tudományos értékelés létezik. Az egyik úgy tekint rá, mint a kutatás eszközére, vagyis néprajzi, antropológiai, szociológiai, történeti adatok gyűjteményére. Ezért csak azt az élettörténetet tartja tudományos szempontból felhasználhatónak, amely a lehetőségekhez képest leggazdagabb az eseményekre, szokásokra, életmódra vonatkozó információkban. A másik szemlélet egy olyan új lehetőségnek tartja, amely a „hétköznapi embert” választja a társadalomtudomány vizsgálatának tárgyává, s le-

¹⁴ Pléh 1986.

¹⁵ Pataki 1995–96.

¹⁶ Pataki 1997.

¹⁷ Hankiss 1980.

¹⁸ Kulics–Tölgyesi 1989.

¹⁹ Berkecz 1995.

²⁰ *Ordensgemeinschaft und Familie – Eine innere Spannung* címen jelent meg 1994-ben.

²¹ *Erlebte und erzählte Lebensschichte* címen jelent meg 1995-ben.

hetővé teszi életének megértését, interpretálását. Vagyis az élettörténet a szubjektív tapasztalatok lenyomata, olyan autonóm egész, amely maga alkotja a kutatás tárgyát.²² Ez utóbbi szemlélet alkalmat ad az életrajzi szöveg sokoldalú (keletkezési, szerkezeti, formai, tartalmi) vizsgálatára. Dolgozatomban ennek alapján igyekszem elemezni a nővérek által elmondott élettörténeteket.

Az elemzést két részre osztottam. Az első, szövegszemponitú elemzésben azon külső és az előadóra jellemző belső tényezőket mutatom be, melyek az élettörténetek megfogalmazását, felépítését és előadását befolyásolják.

A második, tartalmi elemzésben az elmondott élettörténetek alapján próbálok választ találni az alábbi kérdésekre: hogyan döntöttek a nővérek hivatásuk mellett, milyen hatást gyakorolt rendbe való belépésük önmaguk és környezetük életére? Mennyiben változtak szokásaik, értékrendjük, igényeik, s főként családjukkal, barátaikkal való kapcsolatuk? Mit jelentenek számukra a szerzetes élet „jelei” (név, habitus, közösség, hivatás stb.)?

A vizsgálatához 1999 nyarán és 2000 tavaszán tizennégy nővérrel készítettem életútinterjút. Fontosnak tartom kihangsúlyozni, hogy ezek nem folyamatosan, megszakítás nélkül magnóra mondott élettörténetek, hanem kérdés-felelet formájában elhangzó párbeszéddek, melyek az életút egyes eseményeit bemutatják és értelmezik.

Az interjúforma alkalmazását maguk a nővérek kérték, hivatkozva arra, hogy ezáltal könnyebbé válik számukra a visszaemlékezés. Ez a módszer egyfajta irányt adott a beszélgetéseknek. A megkérdezettek 25-55 év közötti életkorúak, ketten novíciák, a többiek már tettek ideiglenes vagy örök fogadalmat. A beszélgetések személyenként körülbelül egy órát vettek igénybe, ha szükséges volt, egy-egy kevésbé tisztázott kérdésre később visszatértünk. Ezt befolyásolta az a körülmény, hogy az adott rendházban mennyi időt tudtam eltölteni. Érdeemesnek tartom megemlíteni, hogy az élettörténet egyes eseményeit (pl. megtéréstörténet, hivatásválasztás stb.) az elbeszélők már korábban, más személyeknek, más fórumon is elmondták.

A nővérekkel való megegyezés alapján az elemzések során az interjúkból név nélkül idézek.

Az interjúk szövegszemponitú elemzése

Mielőtt elkezdeném az interjúk értelmezését, szólnom kell az életút vagy életpálya és az élettörténet közötti különbségről. Ehhez el kell választanunk a személyt, a konkrét individuumot és a valóság individuális megértését. A valóság ugyanis nem feltétlenül egyezik meg azzal, ahogy az egyén látja és értelmezi. Az életpálya a valóság egyéni birtokbavétele, maga is egy kulturális alkotás, az élettörténet pedig ennek szimbolikus megjelenítése. Elbeszélője többnyire egy vagy több közösség tagjaként vall életének alakulásáról, amint a nővérek is egy kisebb társadalmi egység, a család, valamint egy szerzetesközösség tagjai. Élet-

²² Niedermüller 1988. 377.

útjuk az adott, tőlük függetlenül kialakult gazdasági-, társadalmi-, kulturális-, erkölcsi keretek és személyes adottságaik, képességük, meggyőződésük folytonos szembesítése révén alakult, tehát egyszerre objektív és szubjektív tényezők végterméke. Ezen objektív tényezőket nevezzük az életpálya kulturális dimenzióinak, vagyis azoknak a külső mintáknak, melyek a hivatás választásánál alapul szolgálhattak.²³

Érdekes itt megemlíteni, hogy a nővérek egy része, különösen a harminc év felettek előtt nem állt szerzetesi minta, hiszen az ötvenes évek óta Magyarországon nemigen találkozhattak apácával, esetleg televízióban vagy külföldön járva láttak, életmódjukról pedig olvasmányélményeikből vagy lelki vezetőjük beszámolójából értesülhettek.

Felépítését tekintve az élettörténet három tényező: a koncepció, a tartalom és a forma egységében realizálódik.

1. A koncepció. A koncepció azt jelenti, hogy az egyén egy összefüggő történetként tekint saját életpályájára, s ezt egy meghatározott pontról szemlélve, mint jelentéstartó események sorát képes rekonstruálni, majd elmesélni. Az életpálya teljességéből kiválaszt különböző eseményeket, s azokat egy meghatározott logika szerint összekapcsolja. Így az élettörténet nem egyszerűen történetek leírása, hanem ezek ábrázolása, megjelenítése.²⁴ Mivel az adott események többféle szempontból, más-más logika alapján is rendszerbe foglalhatók, egy időben több, különböző élettörténetet is elő lehet adni anélkül, hogy azok igazságtartalma sérülne. Jelen esetben a nővérek szerzetesi hivatásuk kialakulása szempontjából emlékeztek vissza életútjukra, s arra, hogy ez milyen változást okozott személyes világukban, társas kapcsolataikban.

2. Formai jellemzők. A visszaemlékezések formája az elbeszélés volt, melynek értelmi összefüggései meghatározták az ábrázolt történések közötti kapcsolatot. Fontos, hogy egy meghatározott szituációban hangzottak el, vagyis a beszélő és kérdező nyelvi interakciójának termékei.

Kérdéseim a beszélgetés során feltétlenül hatást gyakoroltak az előadóra, mely hatás implicit vagy explicit módon visszatükröződött magában az élettörténetben. Megnyilvánult ez az elbeszélés tartalmi elemeiben, mint értékelés, elhallgatás, igazolás (ezekre a későbbiekben még visszatérek), valamint a megfogalmazás módjában. Többüket a magnó jelenléte arra ösztönözte, hogy lehetőleg összefüggően és igényesen megfogalmazott mondatokban válaszoljanak a feltett kérdésekre. Emellett az elbeszélés tartalmát befolyásolta azon körülmény is, hogy a Rend szabályai korlátozzák azokat a témákat, melyekről a nővérek beszámolhatnak saját életükkel kapcsolatban. Például problémáikról csak a Rendben belül, a helyi házfelelőssel konzultálhatnak, sem más nővértársukkal, sem külső személlyel nem oszthatják meg azokat. Ezáltal a beszélgetések kettős kontroll alatt álltak. Az utóbbira többségük az interjú közben figyelmeztetett. Végül fontosnak tartom megjegyezni, hogy az interjú elkészítéséhez szükséges, hogy a kérdező és beszélgetőpartnere között egyfajta bizalmi kapcsolat alakul-

²³ Niedermüller 1988. 379.

²⁴ Niedermüller 1988. 381.

jon ki. Ennek megteremtését segítette, amikor egy rendházban hosszabb időt tudtam eltölteni, s módomban állt a nővérekkel az interjú időtartamán kívül is beszélgetni.

3. Az élettörténet tartalmi összetevői. Tartalmi szempontból az élettörténetek középpontjában az egyénnel kapcsolatos történések, az eseményeket értékelő megjegyzések, valamint általánosabb jellegű, normatív kijelentések állnak. Általában az egyén életének történései alkotják az elbeszélés felszíni szerkezetét.²⁵ Ezen belül felismerhető egy alapstruktúra, vagyis az események az életpálya fontosnak ítélt periódusaihoz, szakaszaihoz, a különböző krízishelyzetekhez kapcsolódnak. A nővérek életében a hivatásválasztással és elismertetéssel járó krízisnek volt fontos szerepe. Elbeszélésükben valamennyien kiemelték, hogy a régi életmódból az újba történő átlépés nem volt feszültségmentes. Ezt elsősorban a családjukkal szembeni konfliktushelyzet bemutatásával érzékeltették. A szülők többsége más hivatást szánt gyermekének, s értetlenül állt annak döntésével szemben. Legrészletesebben ennek a problémahelyzetnek az alakulásával és megoldásával foglalkoztak a megkérdezettek. A beszámolók során az adott szituációkat értékelték is. Ezeknek az értékelő megjegyzéseknek különösen fontos szerepük van, mert általuk próbálták igazolni döntéseik helyességét. Tulajdonképpen az élettörténetek egésze egy-egy öngigazolás, melyekkel szerzőik arról adtak tanúságot, hogy a hivatás, melyet választottak, az egyetlen jó megoldás volt számukra. Elsődleges céljuk nem a múlt elbeszélése volt, ahogyan az események történtek, vagy ahogyan azokat megtapasztalták, hanem a múltbeli tapasztalatot egy bizonyos jelentéssel kívánták felruházni, amely megerősíti a jelent.

Egyikük például jelnek tekintette, hogy szüleitől a Kinga nevet kapta, s védőszentje szerzetes volt. Egy másik nővér azt az eseményt tartotta fontosnak, hogy amikor részt vett egy hivatástisztázó lelkigyakorlaton, egy olyan bibliai idézetet kapott, melyen ez állt:

„...megváltottalak, neveden szólítottalak... enyém vagy”. Ez az esemény segítette annak felismerésében, hogy szerzetesi hivatást kapott. A szimbólumképzés módját egy harmadik nővér beszámolója mutatja, aki kezdetben nem akart új nevet kérni a közösségtől, később azonban meggondolta magát, mert úgy érezte, hogy a régi név levetése által régi önmagát is levetkőzheti. Végül az öngigazolás egyik legkifejezőbb példáját idézem előadójától. Szülei a belépésekor váltak el, ő ezt így élte meg: „A mai napig nem tudom megemészteni, hogy ennyire megromlott közöttük a kapcsolat, és az, amiben én felnőttem és megtörhetetlennek hittem, abszolútnak, az nincs. Amikor megingott ez az utolsó kapocs, ami még összekötött a világgal, akkor mélyült el szerzetesi hivatásom. Nincs más biztonság az életemben, csak Isten, és ez az esemény segített, hogy rájőjjek erre.”

Az értékeléssel kapcsolatban szólnom kell az idő szerepéről. Az élettörténet természetes közege ugyanis a lineárisan lepergő idő. Ám az élettörténet nem elvont kronológiai időben, hanem megélt, személyessé tett, s a személyes sorson átszűrt „biográfiai időben” zajlik le, amelyben az időtagolás sajátos vonásokat

²⁵ Niedermüller 1988. 383.

mutat.²⁶ A múltbeli események felidézése és a jelent igazoló értelmezésekkel való ellátása irányt mutat a lehetséges és remélt jövőre nézve is.

Az élettörténet harmadik tartalmi összetevője az általános jellegű, normatív kijelentés. Ennek kapcsán Gabriele Rosenthal a szerzetesi élettörténetek vizsgálata közben felfigyelt arra, hogy az elbeszélések során a megkérdezett nővérek a rendbe való belépés előtt a velük történt eseményekről szóltak, a belépés után azonban életüket az intézménybeli ceremóniák leírásával és a normák ismertetésével mutatták be.²⁷ Hasonlót tapasztaltam a ferences Kisnővérek között is. A jelöltség és a noviciátus időszakától kezdődően ugyanis elbeszélésük az egyes szám első személyből átváltott általános alanyra, s a beszámolóik így kezdődtek: „nálunk ez úgy történik”, „az a szokás” vagy „az az előírás...”. Ennek oka, hogy a közösségbe lépve az egyéniség kifejezése háttérbe szorul a rendi szabályoknak és eszményeknek való megfeleléssel szemben, s csak kevés helyen vagy szituációban nyilvánul meg ismét, például gyónás közben vagy a saját szoba védettségében.

A normatív kijelentések tehát egyfajta közös gondolkodási módot, jelentérendszer-tükröznek vissza, s az értelmezésekkel együtt az élettörténet mély szerkezetét alkotják.²⁸

Lényeges tartalmi kérdés az elbeszélések igazságtartalma. Ez nemcsak azt jelenti, hogy az egyén mennyire a tényleges történéseknek megfelelően meséli el élete eseményeit, hanem inkább azt, hogy milyen mértékben volt része az általa elmondott szituációban. A megjelenített esemény mennyire reprezentálja azt a társadalmi, történelmi helyzetet, amelynek része.²⁹

Említettem, hogy az objektív valóság és a megélt valóság többnyire nem fedik egymást. Tükröződik ez abban, hogy az elmondott történetek csak arról adnak képet, hogy az előadó milyennek látta az adott eseményt, emberek viszonyát, cselekvési helyzeteket. Ez az individuum szubjektivitásának megnyilvánulása. Érthetővé vált ez számomra egy olyan nővér kapcsán, akinek közeli hozzátartozóit személyesen ismertem. Így többször tapasztaltam, hogy ugyanazt a szituációt vagy személyt a nővér és egy családtagja egészen másként értékeli.

Végül az élettörténetek elmondásának meghatározó jellemzője a szelekció alkalmazása. Nincs szó ugyanis az élet összes történetének, totalitásának elbeszéléséről, hanem az előadó válogat történetei között. Ennek során bizonyos témákat felületesen mutat be, másokat pedig elhallgat. Számos indítékból történő elhallgatást példáznak a nővérek beszámolóí. Ezeket egyrészt a kezdeti bizalmatlanság okozta, amely miatt mély gondolatokra és érzelmekre – például egy istenélmény előadására – csak idővel, esetleg napokkal később került sor. Emellett előidézte az említett rendi előírásoknak való megfelelés, amely tiltotta bizonyos dolgok elmesélését, de lehetett a háttérben fájdalom vagy szégyen érzése is. Ez utóbbi többeknél a nemrég elhunyt szülők, esetleg agresszív, alkoholista

²⁶ Pataki 1997. 363.

²⁷ Rosenthal 1995. 111.

²⁸ Niedermüller 1988. 383.

²⁹ Niedermüller 1988. 384.

apa személyével állt kapcsolatban. Ezek az elhallgatások a szelekció direkt formái. Az elbeszélésekben azonban a memória, mint a szelektivitás indirekt formája is fontos szerepet játszik azáltal, hogy befolyásolja, mely események rögződnek az egyén tudatában, s az életkori tapasztalatok során szerzett ismeretek segítségével az illető hogyan ötvözi ezeket egységes történetekké.

A felidézett és felidézhető élettörténeti események nem egyenletesen oszlanak meg az időben, hanem sajátos sűrűsödési övezeteket („visszaemlékezési csúcsoakat”) mutatnak.³⁰ A felidézések során a 11-20 és a 21-30 éves kor közötti életszakasz eseményei különös túlsúlyt mutatnak, hiszen ezek az identitásképzés és a vele kapcsolatos hosszú távú és nagy érzelmi megterhelésű választások – döntések időszakai. Így például egyes nővérek megtéréstörténete az ifjúkor, míg a szerzetesi hivatás melletti elköteleződésük a fiatal felnőttkor eseményei közé tartoznak.

Fontos, hogy az egyéni emlékezet elválaszthatatlanul összekapcsolódik az emlékezés „kollektív kereteivel”, az egyént magában foglaló csoport létevel és történetével. Persze mindig az egyén emlékezik, nem pedig a csoport, ám a csoporttagok a közös történet élményeit és eseményeit, s a belőlük táplálkozó elbeszéléseket a sajátjukként élik át, s ekképpen őrzik emlékezetükben.³¹ Ezek lehetnek egyrészt a nővérek gyermekkori, családi emlékei, másrészt a Rend tagjainak közös élményei: például valamely rendház megalapítása, a megalakulás körüli kezdeti nehézségek, a jelöltség, beöltözés, noviciátus hasonló körülményei. A kollektív emlékezet mindig az egyéni emlékezetek közös vonatkoztatási pontjából, közös tartalmaiból és elbeszéléseiből áll.

Az emlékezet szelektív mivoltát több tényező befolyásolhatja. Ezek közé tartoznak az egyén én-védő mechanizmusai. Ez azt jelenti, hogy az én számára valamiképpen fenyegető élmények (súlyos kudarcok, megszágyenülések, az aktuális én-képpel össze nem egyeztethető korábbi tapasztalások) kiszorulnak a tudatból. Hatásuk mind az emlékezeti tárolásban, mind különösen az emlékek hozzáférhetőségében és felidézhetőségében megmutatkozik.³²

Emellett sajátos kulturális-morális nyomás nehezedik az egyénre, amely arra indítja, hogy a normatív körülménynek megfelelően szerkessze élettörténetét, vagyis kihullassa emlékezetéből következetlenségeit, „hűtlenségeit” önmagához. Rendszeresen hajlik arra, hogy korábbi attitűdjeit a visszaemlékezés során a jelenlegiekhez igazítsa, s úgy emlékezzen rájuk, mint amelyek nem sokban különböznek mai hiedelmeitől, értékítéleteitől.

Végül meg kell említenünk a kedvező önértékelés, az önbecsülés fenntartásának indítékát. Ennek hatása ugyancsak az emlékezés szelektivitását szabályozza. Mindaz, ami alááshatja az egyén önértékelését és önbecsülését, ugyancsak elfojtás és kiszorítás tárgya lehet. Mindezen tényezők akaratlanul is átszer-

³⁰ Pataki 1997. 346.

³¹ Pataki 1996. 11.

³² Pataki 1996. 15.

vezik az emlékezeti anyagot, s közrejátszanak újabb történetszerkesztési folyamatok létrejöttében.³³

A szelekció tekintetében a kérdező nincs könnyű helyzetben, hiszen sohasem képes közvetlenül ellenőrizni valamely személyes élmény és tapasztalat bevézésének körülményeit. Ezekre csupán utólag következtethet. Eközben maga az emlékező személy sincs feltétlenül tudatában, milyen szelekciós „szűrők” működnek a spontán felejtési, vagy a tartós felidézési teljesítményében. Az élmény, az értelmezés, a jelentéstulajdonítás mélységesen személyes, „kívülről” nem hozzáférhető, csakis az egyén beszámolójára lehet hagyatkozni.³⁴

Az interjúk tartalmi elemzése

Az élettörténetek az egyéni életutak bemutatása mellett értékes információkkal szolgálnak az előadó környezetének – kezdetben család, barátok, iskola, munkahely, majd a Rend – életmódjára és szokásaira vonatkozóan is. Ez lehetőséget nyújt a különböző szempontok alapján történő tartalmi elemzések készítésére. Az alábbiakban annak figyelembe vételével igyekszem vázolni a nővérek életpályáját (út a hivatás kialakulásáig, a közösségbe való belépés, a rendi élet), hogy abban milyen szerepet töltött és tölt be az a környezet, amelyben felnőttek, s az, amelyhez most tartoznak.

Elsőként érdemes tisztázni, mi is az a hivatás. A hivatás kifejezés a hív szóból származik, amelynek jelentésében benne rejlik a kölcsönösség: egy adott személytől indul a cselekvés egy másik felé, akitől reakciót – helyváltoztatást, közeledést, szóbeli válaszadást – vár az üzenet küldője. A hívásban a hívó fél kockázatot vállal: a válasszal a másik el is utasíthatja, a hívót és a hívást mégis a remény és a bizalom jellemzi. A hivatás szó már nem a meghívó és a meghívott kapcsolatára, sokkal inkább a meghívás gyümölcsére utal, ezáltal valamilyen ténytet, állapotszerűséget fejez ki. Hiteles szerzetesi út nem képzelhető el a szerzetesi életre való meghívottság nélkül. Ennek születésében Isten a hívó fél és az ember az, aki válaszol: hivatását felismerve arra igent mond, vagy elutasítja és más utat választ.³⁵

A hivatástudat kialakulásáig hosszú út vezet, kezdete a gyermekkorra nyúlik vissza. Az életútjukat bemutató személyek többsége az elbeszélés során az élet bizonyos szakaszaira különleges figyelmet fordít. Ezek közé tartozik a gyermekkor, a családi háttér, a neveltetés, amely az egyén későbbi életére feltétlen hatást gyakorol. Réseze annak a magyarázóelvnek, amely igyekszik történeti egységbe építeni az egyén sikereit, kudarcait, adottságait és választásait, erőnyeit és hibáit, sorsának kedvező és kedvezőtlen fordulatait.³⁶

Az interjúk során a nővérek beszámoltak erről az időszakról, s annak né-

³³ Pataki 1996. 16.

³⁴ Pataki 1997. 348.

³⁵ Berkecz 1995. 41.

³⁶ Hankiss 1980. 30.

hány meghatározó élményéről. Ezek közül a hivatás kialakulása szempontjából érdekes a vallásos környezet jelenléte vagy hiánya a gyermekkorban. A megkérdezettek többsége az 1970–80-as években volt gyermek, amikor a vallásgyakorlás nem számított általános jelenségnek Magyarországon, de léteztek kisebb-nagyobb közösségek, melyekben természetes volt. Lehetett az a szűk család vagy annak egy része, de nagyobb csoport, akár egy falu is. A nővérek közül igen kevesen (négyen) nőttek fel mélyen vallásos családban, többségüknél csak a szokás szintjén maradt fenn a hitélet gyakorlása (templomba járás, keresztelő, elsőáldozás, ritkán bérmálkozás) vagy teljes mértékben hiányzott. Több esetben a nagyszülő vagy egy oldalági rokon volt a kezdeményező, míg a szülők nem tartották fontosnak, vagy egyenesen ellenezték a nevelésnek ezt a formáját. Megfelelő alapok nélkül pedig formaságnak, sokszor kényszernek tűnt a gyerekek szemében, főleg, hogy az oktatási intézmények sem ösztönözték, s nem működtek közre a hit elmélyítésében.

Egyik nővér iskoláskori emlékként beszámolt arról, hogy egy rajzórán olyan képet készített, amely templomot ábrázolt, s a tanárnő rászólt, hogy miért nem rajzol valami mást. Egy másik apáca osztályát hozta fel példaként, ahol gúny tárgyának számított a vallásos gyermek, s ezért egyszerűbb volt a hitet eltitkolni. Az ateista szülők naiv, visszamaradott magatartásként, butaságként írták le a vallást gyermekeiknek, így bizonyítva annak értéktelen voltát. Ezzel egy időre háttérbe szorították ez irányú érdeklődésüket.

A kamaszkor azonban magával hozta a bizonytalanságot, az addig tényként elfogadott dolgok megkérdőjelezését, a vágyat a más, az új ismeretek szerzésére. Egyfajta vonzódás alakult ki a világ véges és korlátolt voltával szemben a végtelen, az abszolút, a transzcendens felé. Ez a vágy vezetett az elbeszélők többségénél a fiatalkori megtéréshez. Érdekes itt megjegyezni, hogy a születésüktől vallásos nevelésben részesülő nővérek is fordulópontként, egy új megtérésként értelmezték életüknek ezt a szakaszát. Ezekre a megtérésekre jellemző, hogy többségük egészen konkrét istenélményhez köthető, melyek hatására az egyén élete új irányt vett. Erről szól a következő beszámoló: „20 éves voltam, amikor karácsonykor játszották Franco Zeffirelli filmjét, a Názáreti Jézust, és én erre a filmre tértem meg. Az első résztől kezdve éreztem, hogy van valami ebben a filmben, ami rám nagy hatást gyakorol, de nem tudtam elképzelni, hogy mi lehet az. Annyi változást vettem észre magamban már az első alkalommal, hogy másnap nem találtam a helyemet, mindig vártam valamire. Amikor lejátszották a negyedik részt, rájöttem, hogy mindig azt a pillanatot vártam, hogy mikor lesz végre este, hogy leülhessek a TV elé. Az utolsó rész volt az, ami rátette a pontot az én megtérésemre. Amikor lejátszották a szenvedéstörténetet, akkor úgy éreztem, hogy leperog előttem az addigi életem, a cselekedeteim, hogy mit tettem. Egy nagyon nagy szembesülés volt saját magammal, hogy milyen voltam, s ugyanakkor láttam magam előtt Isten jóságát és irgalmát, hogy ennek ellenére eddig a pillanatig megtartott engem. És itt vett egy 180 fokos fordulatot az életem, azon az éjszakán, hogy nem tudok mást csinálni, csak Istent szolgálni.”

Sokszor a megtérésben egy másik személy példája, vagy egy közösségben megtapasztalt élmény is fontos szerepet játszhat: „A karizmatikus találkozóan a szentségi körmenet alatt egy olyan élményem volt, ezt nem tudnám úgy elmon-

dani, de egy olyan vonzódást éltem meg Isten felé, hogy mikor hazamentem, akkor nagyon sokáig egy „más” állapotban voltam (...) Isten jelenléte teljesen átalakított, úgy, hogy akkor szinte TV-t sem tudtam nézni, pedig azelőtt nagyon szerettem. Nem jártam már tulajdonképpen sehova, csak a templomba. Nem tudtam másra gondolni, csak hogy elmenjek a templomba, misére, imádkozni (...)”

Ezen megtérésekre és a következményükként megjelenő életmód- és érték-változásra a nővérek családja különböző módon reagált. A hívő szülők ezt örömmel fogadták, hiszen az egyre elmélyülő hitélet mellett egyfajta megnyí-
lást, új látásmódot tapasztalhattak a világ felé gyermekük részéről. A nem hívő szülők azonban megütköztek a dolgon. Volt, aki hóbortnak tartotta, ami majd elmúlik, más nem nézte jó szemmel a gyakori templomba járást, bigott magatartásnak minősítette, s akadt olyan szülő is, aki annyira ellenezte, hogy célszerűnek látszott eltitkolni előle.

Az új látásmód és életforma a barátságokra is kihatott: több esetben a régiiek megszakadásához és újak kialakulásához vezetett. Legtöbbször fontosnak tartották, hogy egy új közösség (imacsoport, énekkar) tagjai legyenek. Az egykori barátságok szerepéről a megtérés után így számolt be egy nővér:

„A barátaim is megszűntek, amikor közösségbe kezdtem járni. Ők nem értették, azt mondták, veled már nem lehet másról beszélni. De ez fájdalom nélkül törlődött ki, mert az Istennel való kapcsolat betöltötte az életemet.”

A megtéréstől a szerzetesi hivatás tudatosodásáig el kellett telnie egy bizonyos időszaknak. Ez az úgynevezett lappangás ideje. Itt az egyén amellett, hogy fokozatosan elmélyült hitében, konkrét lépéseket tett életpályája alakításában. Ebben az időszakban jelentkeztek a nővérek főiskolára, egyetemre, vagy munkába álltak, ezáltal többségük elkerült a szülői házból, más városba költözött. Az új barátságok mellett néhányuknál ez a párkapcsolatok, a családi hivatás tervezésének idejévé vált. Egy nővér erre így emlékezett: „Volt egy időszak, amikor én úgy gondoltam, hogy családi hivatásom van, és szerelmes is voltam egy fiúba. Már nagyon megszerettük egymást, és semmi gond nem volt közöttünk (...) pontosan azt gondoltam, hogy ő az a fiú, akihez hozzá akarok menni feleségül.”

Ahhoz, hogy a szerzetesség, mint alternatíva az illető életében előtérbe került, szükség volt szerzetesi példára. Az 1990-es években erre már volt lehetőség, s a nővérek szinte mindegyike utalt arra, hogy egy konkrét nővérrel vagy testvérrel, esetleg közösséggel való találkozása mennyire megérintette. Egyesek azonban arról is beszámoltak, hogy már jóval korábban, 12-13 évesen foglalkoztatta őket a szerzetesség gondolata, ám ez egy idő után elhalványult. „12 éves voltam, amikor az édesanyám elengedett egy országos kirándulásra, ortodox kolostorokat is végiglátogattunk. Akkor láttam életemben először apácát, és amikor hazajöttem, az volt bennem, hogy én is apáca szeretnék lenni. Hogy ez pontosan mit jelent, azt nem értettem, nem is fogtam fel, csak az volt bennem, hogy én is apáca szeretnék lenni. Az volt bennem, hogy az apácák a Jóisten házában élnek és én is erre vágytam.” Vagy egy másik visszaemlékezésben: „Először 12 éves koromban fogalmazódott meg bennem, hogy szeretnék szerzetes lenni, de akkor még nagyon illuzórikus kép volt bennem az egészről. És később, amikor volt a lázadó korom, eszembe sem jutott, megfeledeztem róla.”

A hivatás valódi megjelenésére később került sor, nagyrészt a nővérek húszas éveinek kezdetén. Ez mindenképp más, egyedi, benső folyamat, vagy gyakran egy pillanat műve volt. Többek számára hivatástisztázó lelki gyakorlaton lett világos, de mindig az isteni gondviselésre való ráhagyatkozás, s az Ő akaratában való megnyugvás vezette a meghívottakat. Egyikük ezt így élte meg: „Ezt a lelki gyakorlatot nevezem igazán megtérésemnek. Itt bízom rá teljesen az életemre. Még nem tudtam, hogy szerzetes leszek, de ez úgy benne volt a levegőben (...) Volt egy este, mikor úgy éreztem, hogy nagyon vágyom arra, hogy szerzetes legyek. Leültem imádkozni és kértem az Urat, ha ez az Ő tervébe belefér, akkor engedje, hogy ebben a közösségben legyek az Övé. Éreztem, hogy most válaszolni fog. Kinyitottam a Szentírást, és arra a mondatra találtam, hogy 'Ne félj, mert könyörgésed meghallgatásra talált!', és akkor ez nekem elég volt. Egy másik példa: „Amikor a magamévá tettem, hogy nekem ez az élet kell, erre van szükségem, akkor az történt, hogy tudtam, hogy minden egyes ember megkapta, hogy azt az utat járja, amit Isten szánt neki. Akár családost, akár egyedülálló, akár szerzetes, én azt szeretném tenni, amit Isten szeretne. Ezt el kezdtem keresni hivatástisztázó lelki gyakorlatokon, imádkoztam érte, elcsendesedtem, olvastam (...) és átfordult a hivatásom, vagyis a hivatásom megvolt, csak én ismertem akkor fel, hogy ez az, ami számomra kirendeltetett.”

A szerzetességet vállalók gyakori tapasztalata, hogy a hivatás melletti döntést közvetlenül nagy belső küzdelmek előzik meg, maga a döntés pedig meghoz egy mély békességet. Erre utal a következő beszámoló: „Bementem a Szent Anna templomba Debrecenben és ott ültem, s egy nagy-nagy nyugtalanság volt bennem, és nem értettem, hogy mi ez. Egy adott pontban az jött föl bennem, hogy igen Uram, ha Te akartad azt, hogy ide jöjjenek Magyarországra és ebbe a közösségbe, akkor elfogadom. S mikor ezt kimondtam, mintha elvágták volna ezt a nyugtalanságot.”

Miután megszilárdult a döntés a szerzetesi „pálya” mellett, elkezdődött egy keresési időszak. A nővérek többsége számára még nem volt bizonyos, hogy melyik rendben fog élni. Néhányan több közösséget is meglátogattak, hogy tájékozódjanak, mások be is léptek egy-egy rendbe, de rövid idő elteltével elhagyták, mert az nem felelt meg elképzeléseiknek. A ferences Kisnővérek rendjével való találkozást és a mellette való döntést így fogalmazta meg egy nővér: „Azt tudtam, hogy olyan rendben nem tudom elképzelni az életemet, ami kifejezetten, intenzíven apostoli. Szükségem volt csendre, visszavonulásra. A lelki vezetőm ferences volt, pont ebben a közösségben, de nem jutott eszembe, hogy ide jöjjenek. Ő nagyon bölcs volt ahhoz, hogy szabadon hagyott, sohasem hozta fel, hogy éljek az ő közösségében. És lassan oldotta fel az Úr ezt a sötétséget, s vezetett el ehhez a kis közösséghez anélkül, hogy ismertem volna. Csak ha eszembe jutott, hogy szerzetes, rögtön ez a kép ugrott be. Mikor igent mondtam rá, és elkezdtem járogatni ide, akkor döbentem rá apró részleteiben is, hogy ez az a közösség, amit keresem, és itt van a helyem.”

A választásban a ferences és a karizmatikus lelkiség mellett a közösség életformája és szabályai is befolyásolták a megkérdezetteket. A választás és a belépés közötti időszak az elcsendesedésé volt. A jelentkezőknek ekkor módjukban állt félbe maradt tanulmányaikat befejezni – ezt a Rend kérte is –, s néhányuk-

nak lehetősége nyílt egy visszavonult, imádságos, elmélkedő életforma gyakorlására. Erre az átmeneti időre szükség volt, hiszen a szerzetesi hivatás melletti döntésről a közvetlen környezet ekkor értesült. Fontosnak bizonyult, hogy az egyén megfelelő érettséggel rendelkezzen ahhoz, hogy egyedül, mások véleményétől függetlenül tudjon állást foglalni választása mellett, s megküzdeni az ebből származó konfliktusokkal.

Mint említettem, az elhatározás bejelentése, s az új életforma vállalása nem volt feszültségmentes, egyes nővérek komoly harcként emlékeztek rá a szülőkkel szemben. Ennek okáról kérdezve többségük azt vallotta, hogy a szerzetesi hivatást csak a hit felől közelítve lehet igazán megérteni. Aki más irányból próbálja megragadni, értelmetlennek, természetellenesnek látja. A nem hívő szülők részéről ezért érthető volt a döbbenet és a kétségbeesés, a gondolat, hogy elveszítik gyermeküket, hiszen nagyrészükből torz kép élt a szerzetesekről (bezártság, túlzott aszkézis), s ellenére volt mindannak, ami egy fiatal lány számára szerintük életcél lehet. Egy édesapa mereven elzárkózott a vallás bárminemű megnyilvánulása elől, így sokáig lánya megtéréséről és szerzetesi hivatásáról sem értesült. A belépés előtt azonban meg kellett tudnia, s a bejelentésre így reagált: „Meg kellett mondanom édesapámnak is, és akkor vert meg először, tehetetlenségében, meg sírni láttam, ami különös, de a lényeg az, hogy nem engedett el. A biztos megélhetés, a család volt az álma, így a nevelés csődje lettem. Utána is sokáig keresték anyával, hogy mit csináltak rosszul.”

Egy másik nővér levélben értesítette családját, akik a döntést teljes felháborodással fogadták. „Jöttek a levelek, amelyben elmondtak mindennek: háládatlan vagyok, csavargó, szófogadatlan, hogy tönkreteszem őket. Próbáltak visszacsalogatni, hogy visszafogadnak, csak menjek haza, nem lesz bántódásom (...) Igazából nem értették meg, a régi kép élt bennük, hogy a négy fal közé bezárom magam. Az édesanyám görcsösen ragaszkodott hozzám, nem akart elveszíteni. Nem azt nézte, hogy nekem mi a jobb, hanem sokkal inkább, hogy a rólam elképzelt vágyai beteljesüljenek.”

Többen hagytak időt a szülőknek, hogy megszokják a gondolatot. Egyikük pontosan beszámolt a reakció fázisairól: „Fokozatok vannak. Először jött a kétségbeesés, kiabálás, aztán sírás. Majd megnyugodtak valamilyen szinten, hogy elmúlik, ez egy betegség. Ekkor még két év volt hátra (az egyetemből). Ahogy közeledett az idő, úgy egyre kétségbeesettebbek lettek, hogy elmegyek. Próbálkoztak a nagybátyámon keresztül, hogy lenne állás Egerben, a katolikus kollégiumban, vennének lakást, elintéznének mindent, csakhogy megtartsanak a világban. Előttük ez az ellentét volt, hogy a világ és a bezártság. (...) Később beszéltek a nővérekkel, ezután még mélyebb letargia következett, mert reálissá vált. Láttak szerzetest, és látták, hogy fiatal, hogy nem bugyuta, bár próbálták bebeszélni maguknak, hogy aki ide megy (...), az nem lehet, hogy normális legyen.”

A mélyen hívő családok is aggodalommal fogadták a hírt, s bár ők más szemszögből látták ezt a hivatást, az elszakadás számukra is nehéz volt. Ennek ellenére többségük nem ellenezte, erre egy példa: „Egy megszilárdult döntés után jelentettem be. Anya azt mondta, hogy számított rá, és ő annak örül, ami nekem boldogság. Apa kicsit óvatosságra intett, mondta, hogy nem kapkodom

el? – mert van hajlamom a türelmetlenségre, de amikor látta, hogy kitartok, szeretettel fogadta.”

A testvérek és a tágabb család is elmondta többnyire véleményét a belépéssel kapcsolatban. A nem hívők a szülőkhöz hasonlóan értetlenül fogadták, okát valamilyen csalódásban vagy az élettől való menekülésben látták. A hívő rokon azonban sokszor támaszul és szövetségesül szolgált a nővérjelölt számára a tiltakozó szülőkkal szemben. A megtérés után szerzett barátok többsége pozitívan reagált, gyakran ők maguk is hasonló hivatást választottak.

A belépés pillanata a nővérek számára sem volt könnyű. Egyikük erről így számolt be: „(...) az édesanyám vitt el. Nagyon nehéz volt akkor az a pillanat, az az út nagyon hosszúnak tűnik, amíg elvitt oda. Az az egy év, számomra a család szempontjából nagyon nehéz volt, mert nagyon anyás és családcentrikus életet éltem, de hittem abban, hogy a helyemre valaki más fog kerülni, a hiányom az Úr Jézus betölti és fájdalom nélkül nem fog gyümölcsöt teremni egyikünk élete sem.”

Az elszakadás a régi környezettől nem közvetlenül a belépéskor következett be. A szerzetesi képzésnek ugyanis vannak fokozatai. A Szent Ferenc Kisnővérei Rendjébe jelentkezők először jelöltek lesznek (fél évtől két évig terjedő időszak), ami a szabályokkal, életmóddal, szokásokkal való ismerkedés ideje. Ekkor még kéthavonta egy-egy hétvégére hazajárnak. Ezt követően a noviciátus (újoncidió) két évig tart, ahol a külső kapcsolattartás minimálisra csökken, hiszen célja a régi életformától való elszakadás és az újhoz való teljes alkalmazkodás, a tanulás, valamint az alkalmasság felmérése. A noviciátus után a nővérek ideiglenes fogadalmat tesznek, melyet három év múlva megerősíthetnek (örök fogadalom).

A fogadalmak letétele után a kapcsolattartás több módjára is van lehetőség. A nővérek hazalátogatnak évente egyszer egy hétre, valamint karácsony és húsvét után három napra. Emellett mód van levélíráásra és engedéllyel telefonbeszélgetésre, indokolt esetben rendkívüli eltávozásra is. A rendházakba a hozzátartozók, ismerősök ellátogathatnak.

A kapcsolattartás módját és gyakoriságát több tényező befolyásolja. Függetlenül a rendbeli állapottól (jelölt, novícia, fogadalmas nővér), másrészt a távolságtól. A családtagok, barátok sokszor több száz kilométerre laknak az adott rendháztól, ez korlátozza, hogy gyakorta odalátogassanak. Ebben az esetben a levelezés és a telefon előtérbe kerül, hasonlóan ahhoz, ha a családtag tartós beteg, s az utazást nem tudja vállalni.

Emellett a kapcsolattartás igénye is meghatározó mindkét részről. Több nővér számolt be arról, hogy a régi környezettől való elválást már annyira megszokta, hogy hazatérve a családi otthonba, néhány nap múlva honvágyat érez a rendház és a közösség iránt. Az új otthon képe szinte minden beszámolóban megjelent.

Az idő multával a szülők elfogadták lányuk döntését a szerzetesi hivatás mellett, bár sokan ma sem értik, s még bíznak a hazatérésben. Az a tudat azonban mindannyiukat megnyugtatja, hogy látják, gyermekük boldog és a „helyén van”. Néhányan elmesélték, hogy a közösségbe való belépésük után egyik szülőjük megtért, vagy hite elmélyült.

A nővérek számára a Rendbe való belépés egy új életformát, az addigitól el-

térő szokásrendet hozott magával. Minden szerzet működéséhez szükség van egyfajta hierarchiára, mely ebben a rendben is kialakult: a közösség megválasztja a rendi előjárót, a nővérek tanácsát, s az egyes rendházak is rendelkeznek házfelelőssel. Az ő szerepük akár a rendi előírások megalkotásában, akár a hétköznapi problémák megoldásában meghatározó. A nővérek a belépés után a közösség szabályai, s az egyes rendházak szokásai alapján rendezik be életüket. Az utóbbihoz tartozik a napirendhez való alkalmazkodás, melynek fontosságát a megkérdezettek mindegyike hangsúlyozta. Általa ugyanis a mindennapi élet rendszert kap, s ez megkönnyíti az egyéni és közösségi feladatok megfelelő ellátását.

A Rend szokásai és előírásai új követelményeket állítanak a belépővel szemben. Mindannyian említettek olyan szokásokat és igényeket régi életükből, amelyekről a belépésükkel le kellett mondaniuk. Ezek közé tartozott többek között a színház, televízió, bizonyos külső kapcsolatok, zenehallgatás, a nagyfokú önállóság. Sokan nehezen szokták meg, hogy a közösségben a nővérek nem rendelkeznek saját jövedelemmel, így mindent, amire szükségük van, az előjárótól kell kérni. Ezen igények fontossága azonban az idő múlásával elhalványult. Ezzel kapcsolatban egyik nővér azt vallotta, hogy amely kapcsolatnak vagy szokásnak nincs küldetése, az elvész, amelynek viszont van, azt az illető valamilyen formában visszakapja. Példaként említette rá vonzódását a filmekhez. Bár a rendházban nincs televízió, kapcsolata mégis megmaradt vele azáltal, hogy a helyi TV csatornán vallási műsort szerkeszt.

A rendi élettel ugyanakkor új igények is születtek, ilyen a rendszeresség, az elmélyült imádság, a csend, a közösség és a szolgálat. A közösségi életben mindenkinek megvan a maga teendője. Ez jelenti egyrészt a belső feladatokat (pl. zsolozsma, szentségimádás), másrészt a külső szolgálatokat, amelynek megfelelően mindenki szaktudásához és tehetségéhez mérten részt vesz egyházközsége munkájában (hitoktatás, kántori teendők, sekrestyés feladatok ellátása, imacsoport vezetése, cigány pasztoráció stb.).

A szerzetesi élet egyik alapkövetelménye az engedelmesség, amely vonatkozik egyrészt a regula előírásaira, másrészt az előjáró utasítására. Megtartása az elbeszélők vallomása szerint nem mindig könnyű, terhének feloldásáról egyikük így vallott: „Az engedelmesség terén segít, hogy Isten kezében van az életem, ezt elfogadom, és akarok abba belemenni, hogy most egy emberen keresztül vezet. Azt gondolom, hogy ez a szerzetesi élet lényege.”

Egy rendhez való tartozás a sajátos életforma és feladatok mellett külső jelekben is megnyilvánul. Ezek közé tartozik az új név és a szerzetesi ruha használata. A jelöltidő végén a belépésre készülő személy új öltözetet kap, melyet a beöltözés után mindig visel. Ehhez az öltözethez a barna, hosszú habitus, barna bőr öv, fehér betétes kék fátyol tartozik,³⁷ a nyakba akasztott fa 'TAU'-val.³⁸ Arról, hogy milyen volt először felvenni, s viselése mit jelent a nővérek számára, így nyilatkoztak: „Boldog érzés volt, természetes is. Az Úr erre hívott meg, ez már

³⁷ A novíciáké fehér

³⁸ ferences kereszt

csak egy külső jele volt annak. Jó érzés volt, amikor az ember olyan tekintetekkel találkozott, amelyek megcsodálták. Nem engem, hanem a szerzetest. Örültek, hogy ilyet látnak és ezt ki is fejezték. De nemcsak bátorító tekintetekkel találkoztam, hanem olyannal is, aki elkapta a szemét rólam. Egy ferences atya mondta nekem, hogy mi jelek vagyunk ebben a ruhában, a mennyországra utaló jelek, és aki velünk találkozik, az szembesül az Istennel, és ettől függően reagál ránk." Egy másik lány így vallott: „Előtte nagyon vártam, hogy ez valami nagyon különleges lesz. Aztán mikor felvettem, olyan érzésem volt, hogy természetes, mintha mindig ezt hordtam volna. Nagyon szeretem. (...) A jelentése, hogy a barna a föld, a kék az ég és így az ég és a föld összekapcsolódik bennünk, az eljövendő világ jelei lehetünk.”

A beöltözéssel együtt jár, hogy a habitus mellé a belépő új nevet is kap a közösségtől, melyhez egy-egy titok kapcsolódik. Ha van olyan név, amit az illető kifejezetten szeretne, elmondhatja, de a többség a választást a Rendre bízta. Így történt ez a megkérdezettek nagy részénél is. „A közösségtől kaptam a nevem, nem én választottam. (...) Elfogadom a közösségtől, Istentől jövő, mert nyilván megimádkozták ezt a nevet, megérlelődött bennük a döntés, és a közösségnek általam erre és csakis erre a védőszentre van szüksége. Legyek szíves akkor elfogadni teljes készséggel, engem az Úristen így tart számon.”

Mivel a név egyfajta küldetést is jelent viselője számára, általános, hogy jelentését s védőszentje személyiségét, értékeit igyekszik a magáéval párhuzamba állítani, s az előtte álló példát életcélként megvalósítani. Erről szól a következő beszámoló: „Miután ezt már hónapok óta sejtettem, mert volt egy olyan előzménye, hogy valamelyik nővér ráérezett, hogy ez lesz a nevem, ezért nem ért olyan meglepetésként. Úgy örültem neki, mert tudtam, hogy azt jelenti: boldogság, és általában a név az jellemzi az embert. Én például azért kaptam ezt a nevet, mert az előjárómnak ez jutott rólam eszébe, és a többiek is egyetértettek vele. Én tudom, hogy imádkoztak előtte, és ezt a nevet nekem meg kell élnem, ez az életemben egy jel.”

Egy szerzetesrendbe való belépés minden velejárója, az új név és öltözet, az új életformához, a regulához és a szokásokhoz való alkalmazkodás, az értékrend és a kapcsolatrendszer átalakulása, mind-mind utal a szerzetesi hivatás különleges voltára, mely az egyént átformálja, új személyiséggé alakítja. Szinte minden élettörténet középpontjában ott áll a hivatásválasztás, elköteleződés egy konkrét cél mellett. A szerzetesi élet legfőbb célja az Istennel és emberekkel történő minél tökéletesebb szeretetkapcsolat megvalósítása. A szerzetes életének minden eseményében, kudarcokban, sikerekben az isteni gondviselés megnyilvánulását látja, s azokat ebből kiindulva értékeli, értelmezi.

Ezen élettörténeteknek a fentiek mellett számos más megközelítésből történő értelmezése is lehetséges (pl. lelkiség, szokások, tevékenység), melyek által teljesebb képet kaphatunk az Istennek szentelt életekről. Ehhez azonban további munkálatokra lesz szükség.

Irodalom

BERKECZ Franciska

1995 *A bölcsesség kezdete* (szerzetesi életutak elemzése mélyinterjúk segítségével), Budapest, Marana Tha 2000 Alapítvány.

BREDNICH, Rolf Wilhelm

1982 Az életrajzi módszer alkalmazása néprajzi anyaggyűjtésben, in: Küllös I. (szerk.): *Az életrajzi módszer*. MTA Néprajzi Kutató Csoport, 61–73, *Documentatio Ethnographica* 9., Budapest.

DOBOS Ilona

1958 *Szegény ember vízzel főz*. Budapest.

GÉMES Eszter

1979 *Mindig magam*. Budapest, Magvető Kiadó.

HANKISS Ágnes

1980 „Én ontológiák” (Az élettörténet mitologikus áthangolása), in: FRANK Tibor–HOPPÁL Mihály (szerk.): *Hiedelemrendszer és társadalmi tudat II*. Budapest, Gondolat Kiadó, 30–38.

HOPPÁL Mihály–KÜLLŐS Imola–MANGA János

1974 *Emlékiül hagyom az unokáknak, dédunokáknak, lássák, hogyan éltünk*. Önéletríások, Budapest.

KÜLICS Ágnes–TÖLGYESI Ágnes

1989 *...evilágból...*, Budapest, Gondolat Kiadó.

KÜLLŐS Imola

1982 Az életrajzi módszer, Tanulmánygyűjtemény, *Documentatio Ethnographica* 9., Budapest, MTA Néprajzi Kutató Csoport.

1988 Igaztörténet, élettörténet, önéletrajz, in: *Magyar Néprajz V., Népköltészet*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

NAGY Olga

1988 *Asszonyok könyve, Népi elbeszélések*. Budapest.

1990 *Világgá futó szavak, Havadi beszélgetések*. Budapest.

NIEDERMÜLLER Péter

1988 Élettörténet és életrajzi elbeszélés, *Ethnographia* XCIX. 376–389.

PATAKI Ferenc

1995–96 Élettörténet és identitás, *Pszichológia* 1995. 405–434, 1996. 3–47.

1996 Az önéletrírás „dramaturgiája” (Az élettörténeti forgatókönyvek), *Pszichológia*. 339–389.

PLÉH Csaba

1986 *Történet szerkesztés és az emlékezeti sémák*. Gondolat Kiadó, Budapest.

ROSENTHAL, Gabriele

1995 *Erlebte und erzählte Lebensgeschichte*. Frankfurt.

SCHERMAN, Robert–FREDMAN, Norman

1989 *Strukturális technikák a pár- és családterápiában*. Magyar Pszichiátriai Társaság, Budapest.

SCHÜRMAN, Thomas

1994 *Ordensgemeinschaft und Familie – Eine innere Spannung*, Ardey-Verlag.

SÍKLAKI István

1980 *Elbeszélő szövegekkel kapcsolatos kutatások*. Gondolat Kiadó, Budapest.

TAMÁSI Gáspár

1989 *Vadon nőtt gyöngyvirág*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

TITON, Jeff Todd

1982 Az élettörténet, In: KÜLLŐS Imola (szerk.): *Az életrajzi módszer, Documentatio Ethnographica 9.*, MTA Néprajzi Kutató Csoport, Budapest, 85–98

VOIGT Vilmos

1988 Why do people lie?, in: NIEDERMÜLLER Péter (szerk.): *Life History as Cultural Construction/Performance*, MTA Néprajzi Kutató Csoport., Budapest, 202–244.

Ildikó Sinka

Lives Devoted to God: Life Histories of Nuns

In my paper, I analyze life histories which represent a special genre between folklore and literature. The ethnological research of life histories began only in the last few decades in Hungary as a part of personality research. The individuals who shared their life histories with me as the subjects of my research are the members of a special community, a new monastic order. While making life history interviews, I tried to shed light on the process, through which they got to realize their vocation as nuns and then, by entering a given convent, they accepted a new lifestyle.

I analyzed the stories told to me from two points of view. First, considering the textual aspect, I present the external circumstances and internal factors characteristic of the speakers which influence the composition, the structure and the presentation of the life histories. These are subjectivity, evaluative remarks, normative statements, selectivity and the confidential relationship developed between the interviewer and the interviewee. In the second, content oriented approach, I present the formation of the vocation, the entering in the convent and the way of life there considering also the connection between the individual and her immediate environment.

I try to point out that the special spirituality and lifestyle of nuns seems astounding for today's society and those who chose this vocation do not always receive positive responses from their families, friends and acquaintances. The transition from the old way of life to a new one involves renouncement, but at the same time it brings about new demands, values and the transformation of the former network of relationships.